

Jerzy Tomaszewski
Żydzi w II Rzeczypospolitej
wybór i opracowanie
Artur Markowski, Szymon Rudnicki
Warszawa, 2016

O KSIĄŻCE

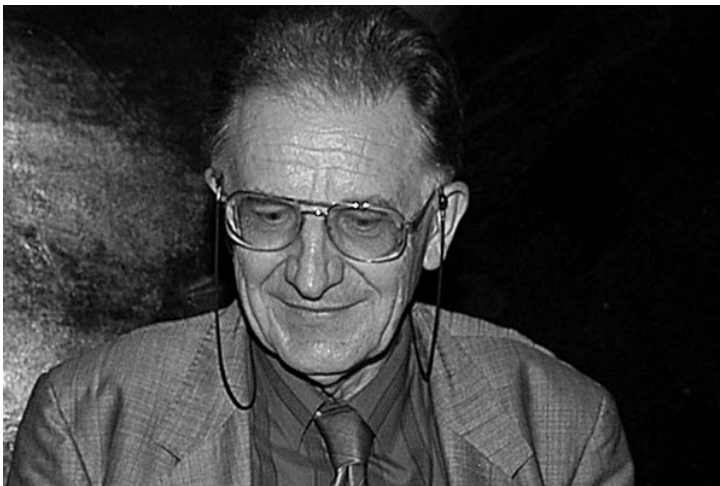

Na publikację składa się dziewiętnaście skrupulatnie wybranych przez redakcję artykułów pióra Jerzego Tomaszewskiego. O ich wyborze zdecydował subiektywny osąd redakcji oraz przekonanie jej członków o ich niezmiennej aktualności, wadze i przydatności we współczesnych badaniach nad historią Żydów w Polsce oraz w sporach historycznych. Większość tekstów dotyczy historii Polski lat 20. i 30. XX w., gdyż to właśnie ten okres cieszył się największym zainteresowaniem Jerzego Tomaszewskiego. Problematyka oscyluje wokół trzech bloków tematycznych – społeczeństwo i polityka, gospodarka oraz historiografia. Teksty pierwotnie wydane były w różnych wydawnictwach, zarówno polskich, jak i zagranicznych, w różnym okresie czasu, dlatego też na samym końcu publikacji redakcja zamieściła spis bibliograficzny prac zamieszczonych w niniejszym tomie, gdzie znaleźć można odnośniki do wydawnictw, w których ukazały się pierwotnie. Warto wspomnieć, że wśród wybranych tekstów znalazły się także dwa odnalezione w archiwum autora, które do tej pory nie były publikowane po polsku.

O AUTORZE

Jerzy Tomaszewski urodził się 8 października 1930 r. w Radomsku, jako syn Dionizego Tomaszewskiego oraz Ireny Stanisławy Podgórskiej. Niezwłocznie po ukończeniu Gimnazjum im. Księcia Józefa Poniatowskiego podjął studia ekonomiczne w Szkole Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie, gdzie w roku 1954 r. uzyskał tytuł magistra w na podstawie pracy z zakresu historii

ekonomii (*Kapitały obce w Banku Handlowym w Warszawie w okresie międzywojennym*). W 1957 r. ożenił się z Zofią Antosiak, absolwentką Akademii Sztuk Pięknych. Rok później urodziło się ich pierwsze i jedyne dziecko – Agata. Sześć lat po uzyskaniu tytułu magistra doktoryzował się w SGPiS pod kierunkiem prof. A. Grodka, a po jego śmierci prof. Witolda Kuli, na podstawie rozprawy *Polityka stabilizacyjna Władysława Grabskiego*. Habilitację uzyskał w 1963 r., w wieku zaledwie 34 lat, na podstawie pracy *Z dziejów Polesia 1921-1939. Zarys stosunków społeczno-ekonomicznych*. Stopień profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1972 r., a zwyczajnego w 1980 r.

Od początku studiów wykazywał się dużym zaangażowaniem w życie naukowe. W trakcie pierwszego roku zainicjował powstanie koła historii gospodarczej. Po ukończeniu studiów przez dwa lata był aspirantem w Instytucie Nauk Społecznych przy KC PZPR. W styczniu 1957

r., po likwidacji Instytutu Nauk Społecznych, powrócił do SGPiS, gdzie początkowo został zatrudniony na stanowisku asystenta, a później adiunkta w Katedrze Historii Gospodarczej. Z uczelnią tą był związany nieprzerwanie aż do 1965 r.

W 1965 r. rozpoczął pracę w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, gdzie pełnił funkcję kierownika Międzywydziałowego Studium Nauk Politycznych. W 1969 r., decyzją ministra, Jerzy Tomaszewski przeniesiony został ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego do Instytutu Nauk Politycznych Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Tam od 1972 r. kierował Zakładem Najnowszej Historii Politycznej, a od 1975 r. Zakładem Najnowszej Historii Polityczno-Społecznej. W latach 1972-1975 pełnił także funkcję prodziekana Wydziału Nauk Społecznych UW. Z jego inicjatywy w roku 1983 w Instytucie Historycznym UW powstało seminarium poświęcone historii Żydów polskich. A w 1990 r. doprowadził do podpisania porozumienia między Fundacją Jacka Fliderbauma a Uniwersytetem Warszawskim, w konsekwencji czego w strukturze Wydziału Historycznego UW rozpoczęło działalność Centrum Badania i Nauczania Dziejów i Kultury Żydów Polskich im. Mordechaja Anielewicza. Jerzy Tomaszewski powołany został na kierownika. Z funkcji tej zrezygnował dopiero w roku 2001 wraz z przejściem na emeryturę. Wciąż pozostawał jednak aktywny naukowo. Prowadził wykłady w Wyższej Szkole Gospodarki Krajowej w Kutnie oraz seminarium magisterskie w Instytucie Historycznym.

Działalność polityczna nigdy specjalnie nie zajmowała Jerzego Tomaszewskiego. Jego zainteresowanie komunizmem za młodych lat szybko wzrosło i równie szybko opadło. W późniejszych latach działał w organizacjach politycznych PRL. Od marca 1947 r. przynależał do ZWM, gdzie zajmował się pracą redakcyjną i propagandą, pełnił także funkcję skarbnika, a w późniejszym czasie członka zarządu dzielnicowego. W czerwcu 1949 r. został przyjęty do PZPR. W latach 80. kierował niewielką komórką *Solidarności* na Wydziale Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Jednakże od 1988 r. deklarował jednoznacznie, że nie należy do jakichkolwiek organizacji politycznych.

Przez całą karierę naukową utrzymywał liczne kontakty zagraniczne. Częstokroć wyjeżdżał w celach naukowych m.in. do Czechosłowacji, Bułgarii, Wielkiej Brytanii, ZSRR czy też Finlandii. Prowadził badania m.in. na Węgrzech, w Bułgarii i NRD, USA i Szwecji. Przez rok przebywał w Izraelu (1986-1987). Jego udział w międzynarodowych konferencjach częstokroć poprzedzany był prywatnym zaproszeniem zaprzyjaźnionych profesorów, co pokazuje jak cenionym naukowcem był Tomaszewski. Intensywne zagraniczne wyjazdy zakończyło roczne stypendium w Slavic Research Center na Hokkaido University (1989-1990). Wpływ na kształtowanie się zainteresowań badawczych Jerzego Tomaszewskiego miały, jak sam mówił, jego wspomnienia z okresu II wojny światowej. Przeżycia te spowodowały także, że stał się stanowczym przeciwnikiem antysemityzmu. Był założycielem i członkiem Rady Programowej Stowarzyszenia Przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii *Otwarta Rzeczpospolita*. Od roku 1970 także członkiem Rady Naukowej Żydowskiego Instytutu Historycznego, a z czasem także jej przewodniczącym. Aktywnie działał w radzie redakcyjnej *Biuletynu ŻIH*, późniejszego *Kwartalnika Historii Żydów*. Odegrał także niezwykle istotną rolę w powstawaniu Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN. Jerzy Tomaszewski zmarł w 4 listopada 2014.

WPLYW NA HISTORIOGRAFIĘ

Jerzy Tomaszewski, ze względu na swoje wszechstronne wykształcenie oraz zainteresowania, przez wielu zapamiętany został nie tylko jako wybitny historyk, ale także jako jeden z ostatnich polihistorów. Początkowo jego zainteresowania skupione były wokół historii gospodarczej okresu międzywojennego. Od zagadnień tych jednak dość szybko odbiegł, koncentrując swoją uwagę na historii powszechnej, a konkretniej krajach Europy Środkowej XX wieku. Dał się poznać jako jeden z nielicznych polskich bohemistów. Koncentrował się głównie na dziejach międzywojennej i powojennej Czechosłowacji, a następnie Czechach i Słowacji oraz Bułgarii. Jego badania zaowocowały licznymi znajomościami, które utrzymywał przez całą karierę naukową. Do tematyki tej powrócił pod koniec swojego życia publikując książki dotyczące historii Czech, Słowacji oraz Bułgarii, które stanowiły podsumowanie oraz zwieńczenie jego prac badawczych w tym zakresie.

Zagadnieniem, któremu poświęcił blisko 40 lat swojego życia, i które uprawiał z niemałym powodzeniem, była problematyka mniejszości narodowych i etnicznych w II Rzeczypospolitej. Temat to zdominował całą jego aktywność naukową oraz pozanaukową. Jego pierwsze teksty dotyczyły głównie zagadnień gospodarczych, co oczywiście było zdeterminowane jego wykształceniem. W późniejszym czasie zaczął sięgać do kolejnych problemów m.in. do relacji polsko-żydowskich, antysemityzmu, procesów politycznych, społecznych oraz prawnych. Jego zaangażowanie społeczne i działalność na rzecz mniejszości będących przedmiotem marginalizacji oraz demonizacji wielokrotnie znajdowały swoje odzwierciedlenie w pisanych tekstach. Unikał w nich uogólnień, dążył raczej do przedstawiania różnych punktów widzenia. Do takich samych działań nakłaniał także innych badaczy. Badania i działania Tomaszewskiego spowodowały, że z czasem stał się jednym z najbardziej rozpoznawalnych badaczy na gruncie międzynarodowym. Przez całą swoją karierę utrzymywał liczne kontakty z badaczami z całego świata zajmującymi się kwestią żydowską w Polsce w XX w. Był jednym z pionierów w tej dziedzinie, wyznaczającym kierunek dla polskich badań. Dzięki jego działaniom polskie dokonania na tej płaszczyźnie zostały rozpowszechnione poza granicami kraju, a jego prace i działania popularyzatorskie przyczyniły się do poszerzenia społecznej wiedzy o mniejszościach narodowych i stały się przyczynkiem do dyskusji o nich w Polsce.